

ФІЗИОЛОГІЯ

За редакцією члена-кореспондента
НАПН України, професора В. Г. Шевчука

NK
PUBLISHERS

Міністерство охорони здоров'я України

ФІЗІОЛОГІЯ

За редакцією члена-кореспондента НАПН України, професора **В. Г. Шевчука**

*Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів
IV рівня акредитації*

Видання четверте

Вінниця
Нова Книга
2018

УДК 612(075.8)
Ф50

*Затверджено Міністерством охорони здоров'я України
як підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації
(протокол № 3 від 16.10.2012 р. засідання Комісії з медицини науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України)*

Авторський колектив:

В. Г. Шевчук, В. М. Мороз, С. М. Белан, М. Р. Гжегоцький, М. В. Йолтухівський

Рецензенти:

*Г. І. Ходоровський, доктор медичних наук, професор, Буковинський державний медичний університет.
І. С. Магура, доктор медичних наук, академік НАН України, Інститут фізіології НАН України імені О. О. Богомольця.
О. О. Мойбенко, доктор медичних наук, академік НАН України, Інститут фізіології НАН України імені О. О. Богомольця.*

Видання підготовлено відповідно до наказу МОЗ України від 22.06.2010 р. № 502
як єдиний базовий підручник

Фізіологія : підручник для студ. вищ. мед. навч. закл. /
Ф50 [В. Г. Шевчук, В. М. Мороз, С. М. Белан та ін.] ; за редакцією
В. Г. Шевчука. – Вид. 4-те. – Вінниця : Нова Книга, 2018. – 448 с. : іл.
ISBN 978-966-382-694-3

Підручник підготовлено відповідно до навчальної програми з фізіології для студентів вищих медичних навчальних закладів, які навчаються за кредитно-модульною системою (ECTS). Ці матеріали розроблені на підставі багаторічного педагогічного досвіду професорсько-викладацького складу кафедри фізіології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця та інших медичних ВНЗ України. У підручнику міститься коротка історія та віхи розвитку фізіологічної науки, сучасна інформація з основних розділів фізіології, включаючи клітинно-мембранні основи фізіології, фізіологію нервових і м'язових клітин, контури біологічної регуляції, нервову та гуморальну регуляції функцій організму, роль гормонів у регуляції фізичного, психічного та статевого розвитку, сенсорні системи, інтегративну функцію ЦНС, системи крові, кровообігу, дихання та обміну речовин, травлення та виділення. Підручником можуть користуватися лікарі-інтерни та лікарі загальної лікарської практики, а також студенти біологічних та природничих факультетів класичних університетів, що вивчають базові питання фізіології людини.

УДК 612(075.8)

545212

ISBN 978-966-382-694-3

© Авторський колектив, 2018
© Нова Книга, 2018

РОЗГОРНУТИЙ ЗМІСТ

Передмова до першого видання	10
Передмова до другого видання.....	11
Перелік умовних скорочень	12

ЧАСТИНА 1. ЗАГАЛЬНА ФІЗІОЛОГІЯ ТА ВИЩІ ІНТЕГРАТИВНІ ФУНКЦІЇ

РОЗДІЛ 1. Основні поняття фізіології. Історія розвитку

Предмет фізіології та методи дослідження	14
Основні етапи розвитку фізіології.....	16

РОЗДІЛ 2. Фізіологія збудливих структур

Біологічні мембрани	26
Будова клітинної мембрани.....	26
Мембранні білки	26
Транспорт речовин крізь клітинну мембрану	27
Види транспорту	27
Збудливість, збудження і мембранні потенціали	29
Мембранний потенціал спокою (МПС)	29
Механізми виникнення МПС	30
Роль Na^+ - K^+ -насоса у підтриманні МПС.....	31
Потенціал дії (ПД).....	31
Механізми розвитку ПД.....	32
Слідові потенціали	34
Зміни збудливості клітини під час розвитку ПД... ..	34
Параметри імпульсу постійного електричного струму, що викликають генерацію ПД	35
Хронаксія.....	36
Проведення імпульсу нервовими волокнами	37
Властивості нервових волокон, що зумовлюють проведення збудження	38
Механізм проведення збудження	38
Фізіологічні механізми місцевої анестезії.....	39
Синаптична передача збудження	39
Механізм передачі збудження в хімічних синапсах ..	40
Чинники, що впливають на нервово-м'язову передачу	41
Фізіологія скелетних м'язів	42
Структура поперечнопозмугованих м'язових волокон	42
Етапи циклічного формування поперечних актино-міозинових містків.....	44
Види скорочення м'язів.....	45
Типи м'язових волокон	46
Особливості скорочення м'язів у цілісному організмі. Рухові одиниці. Електроміографія. Сила і робота м'язів. Енергетика м'язового скорочення	46
Теплоутворення м'яза	47
М'язові рухові одиниці.....	47
Сила скелетних м'язів.....	47
Робота й потужність скелетних м'язів	48
Фізіологія гладких м'язів	48
Механізми скорочення і розслаблення гладких м'язів.....	48
Вікові зміни збудливих структур	49
Контрольні запитання	49

РОЗДІЛ 3. Біологічна регуляція

Контури біологічної регуляції	52
Нервова регуляція	53
Рефлекторний принцип нервової регуляції.....	53
Характеристика ланок рефлекторної дуги.....	54
Структура синапсів ЦНС та їх медіатори	55
Процеси збудження. Збуджувальні нейромедіатори	57
Процеси гальмування. Гальмівні нейромедіатори....	58
Типи гальмування	60
Гальмівні нейромедіатори ЦНС.....	62
Електричні синапси	62
Проведення збудження через синапси.....	62
Координація рефлекторної діяльності	65
Дивергентні ланцюги	65
Конвергентні ланцюги.....	65
Іррадіація і генералізація збудження.....	66
Рефлекси антагоністичні, синергічні, союзні, ланцюгові	66
Полегшення, оклюзія	66
Принцип домінанти	66
Пластичність нервової системи.....	67
Сучасні уявлення про інтегративну діяльність мозку	67
Контрольні запитання	68

РОЗДІЛ 4. Роль центральної нервової системи у регуляції рухових функцій

Роль спинного мозку в регуляції рухових функцій	72
Організація спинного мозку і рухові функції	72
Сенсорна та рефлекторна функція спінальних центрів. Рухові спінальні рефлекси.....	75
Екстерорецептори шкіри та шкірні (шкірно-м'язові) рефлекси	75
Згинальний та перехресний розгинальний рефлекси.....	76
Пропріорецептори та пропріоцептивні рефлекси.....	76
Сухожильні рефлекси	79
Сухожильні рецептори Гольджі та рухові спінальні рефлекси з рецепторів сухожиль	80
Рецептори суглобових сумок і зв'язок та їх роль у рефлекторних реакціях	81
Спінальні рефлекси постави та рефлекси пересування або крокування	82
Спінальні рефлекси опори	82
Рефлекси пересування або крокування	82
Провідна функція спинного мозку	82
Висхідні провідні шляхи спинного мозку.....	82

Низхідні провідні шляхи спинного мозку	83
Спинальний шок	85
Роль головного мозку у регуляції руху та постави тіла	86
Роль стовбура мозку в регуляції рухових функцій	87
Децеребраційна ригідність	88
Рухові і вісцеральні функції заднього мозку	88
Статичні вестибулярні рефлекси постави	90
Роль шийних тонічних рефлексів у підтриманні постави рівноваги при зміні положення голови відносно тулуба	90
Рухові функції середнього мозку	91
Підтримання постави та тону м'язів за участю рухових центрів середнього мозку	91
Статичні рефлекси випрямлення	92
Статокінетичні рефлекси	92
Кутове прискорення голови у певній площині	92
Статокінетичні рефлекси кутового прискорення	93
Статокінетичні рефлекси лінійного прискорення	94
Ретикулярна формація	95
Функції низхідної ретикулярної системи	95
Функції висхідної ретикулярної системи	95
Роль переднього мозку у регуляції рухових функцій	96
Вплив базальних ядер	96
Структурні зв'язки базальних ядер	97
Функції базальних ядер	98
Роль проміжного мозку в регуляції рухових функцій	99
Роль таламуса у регуляції функцій організму	99
Функції релейних ядер	99
Функції асоціативних ядер	100
Функції неспецифічних ядер таламуса	100
Роль гіпоталамуса у регуляції функцій організму	101
Роль мозочка в регуляції рухових функцій	101
Структурно-функціональна організація мозочка	101
Кора мозочка	102
Аферентні зв'язки кори мозочка	102
Еферентні зв'язки нейронів кори мозочка	103
Ядра мозочка та робота нейронних ансамблів	104
Функції мозочка та їх механізми	104
Симптоматика пошкодження чи видалення мозочка	105
Лімбічна система	106
Аферентні й еферентні зв'язки лімбічної системи	106
Функції лімбічної системи	107
Роль кори великого мозку в регуляції рухових функцій	108
Інтеграція всіх рівнів ЦНС, що беруть участь у регуляції рухових функцій	110
Вікові зміни функцій ЦНС	110
Контрольні запитання	112
РОЗДІЛ 5. Нервова регуляція вісцеральних функцій	
Загальна характеристика автономної нервової системи	116

Структурна організація автономної нервової системи	116
Симпатична нервова система	116
Парасимпатична нервова система	117
Особливості розташування нервових центрів та передачі інформації до органів-ефекторів	118
Механізми передачі інформації в гангліонарних та нервово-органних синапсах, їх нейромедіатори та блокатори	119
Метасимпатична (ентеринна) система, її медіатори	121
Нейронні ланцюги метасимпатичної системи та їх роль	121
Тонус симпатичної і парасимпатичної системи	122
Роль інтегративних центрів головного мозку в регуляції вісцеральних функцій	124
Автономні рефлекси	125
Немедіаторні стимулятори автономної нервової системи та її блокатори	126
Вікові зміни автономної нервової системи	126
Контрольні запитання	127

РОЗДІЛ 6. Гуморальна регуляція вісцеральних функцій. Роль гормонів

Загальна характеристика гуморальної регуляції	130
Чинники гуморальної регуляції	130
Роль гормонів у регуляції фізіологічних функцій організму	132
Походження гормонів та їх впливи	132
Механізми дії гормонів	133
Мембранні рецептори та вторинні посередники (месенджери)	133
Дія гормонів на клітини-мішені з утворенням вторинного посередника цАМФ	135
Дія гормонів на клітини-мішені з утворенням вторинних посередників — діацилгліцеролу та інозитол-3-фосфату	136
Дія гормонів на генетичний апарат клітини	136
Регуляція секреції гормонів	136
Регуляція секреції гормонів завдяки негативному зворотному зв'язку	137
Регуляція секреції гормонів завдяки позитивному зворотному зв'язку	138
Регуляція кількості рецепторів у клітинах-мішенях	138
Роль гормонів у регуляції фізичного, психічного та статевого розвитку	138
Роль гормону росту (СТГ) у регуляції росту і фізичного розвитку	138
Вплив СТГ через соматомедини	139
Безпосередня дія СТГ на клітини-мішені	140
Гіперсекреція гормону росту і вплив його надлишку на функції організму	141
Гіпосекреція гормону росту і вплив його нестачі на функції організму	141
Гормони щитоподібної залози	141
Регуляція секреції тиреоїдних гормонів	142
Механізм дії тиреоїдних гормонів на клітини-мішені	142

Роль гормонів щитоподібної залози у процесах росту, психічного розвитку та метаболізму.....	142
Порушення функцій щитоподібної залози.....	144
Статеві гормони, їх основні впливи на процеси розвитку та репродуктивну функцію.....	145
Чоловічі статеві залози та їх роль.....	145
Сперматогенез.....	145
Статеві гормони у чоловіків та їх роль.....	147
Регуляція секреції статевих гормонів у чоловіків.....	147
Фізіологічна дія андрогенів у чоловіків.....	148
Жіночі статеві залози та їх роль.....	149
Циклічні зміни матки.....	151
Гормони яєчників та їх впливи.....	151
Регуляція секреції статевих гормонів у жінок.....	152
Фізіологічна дія статевих гормонів у жінок.....	153
Вагітність, пологи і лактація.....	154
Роль гормонів у регуляції гомеостазу.....	155
Ендокринні функції підшлункової залози. Регуляція вуглеводного, жирового, білкового метаболізму.....	156
Інсулін.....	157
Регуляція секреції інсуліну.....	157
Механізм дії інсуліну на клітини-мішені.....	158
Фізіологічні впливи інсуліну.....	159
Сумарна інтегрована дія інсуліну.....	159
Інсулін і ЦНС, нейрони головного мозку.....	160
Глюкагон та його роль.....	160
Регуляція секреції глюкагону.....	161
Механізм дії глюкагону на клітини-мішені.....	161
Фізіологічні впливи глюкагону.....	161
Соматостатин та панкреатичний поліпептид (PP).....	161
Роль гормонів у регуляції кальцієвого гомеостазу ..	162
Роль іонів Ca^{2+} в організмі.....	162
Вміст іонів Ca^{2+} та кальцієвий баланс в організмі.....	162
Утворення кістки та її резорбція.....	163
Фізіологічний вплив паратгормону (ПТГ).....	163
Білок, подібний до ПТГ.....	165
Фізіологічний вплив кальцитоніну.....	165
Фізіологічний вплив 1,25-дигідроксихолекальциферолу (кальцитріолу).....	166
Вплив інших гормонів на кальцієвий метаболізм.....	167
Оцінка стану кальцієвого гомеостазу.....	167
Роль гормонів у регуляції водно-сольового гомеостазу.....	168
Регуляція натрій-калієвого гомеостазу.....	168
Альдостерон та його роль.....	168
Передсердний натрійуретичний пептид та його роль.....	170
Регуляція водного балансу та осмотичного тиску.....	170
Вміст води в організмі.....	171
Регуляція сталості осмотичного тиску.....	171
Вазопресин (АДГ) та його роль.....	171
Регуляція водного балансу організму.....	174
Вплив інших гормонів на функції організму.....	176
Центральна гормональна регуляція.....	176
Місцева гуморальна саморегуляція.....	177
Роль гормонів у неспецифічній адаптації організму.....	177
Роль симпатoadреналової системи у неспецифічній адаптації.....	178
Катехоламіни. Регуляція секреції та механізм їх дії.....	178
Роль гормонів кори надниркових залоз у неспецифічній адаптації.....	180
Глюкокортикоїди, регуляція їх секреції.....	180
Впливи глюкокортикоїдів на метаболізм.....	182
Протизапальна дія глюкокортикоїдів.....	182
Інші впливи глюкокортикоїдів.....	183
Роль альдостерону в неспецифічній адаптації.....	183
Роль вазопресину, соматотропного гормону (СТГ) та вагоінсулярної системи в розвитку неспецифічної адаптації.....	184
Контрольні запитання.....	185
Розділ 7. Сенсорні системи	
Загальна характеристика сенсорних систем.....	188
Структурна і функціональна організація аналізаторів.....	188
Кодування сенсорної інформації.....	192
Пороги чутливості.....	192
Соматосенсорна система.....	192
Тактильна рецепція. Механорецептори.....	193
Інкапсульовані механорецептори шкіри.....	193
Вільні нервові закінчення.....	194
Провідні шляхи. Медіальна лемніскова система.....	194
Терморекцепція. Теплові та холодні рецептори.....	195
Провідні шляхи. Передньолатеральна система ..	195
Ноцицепція. Больова чутливість.....	196
Ноцицептори, або рецептори пошкодження.....	196
Теорії болю.....	197
Класифікація болю.....	197
Види соматичного болю.....	197
Вісцеральний біль.....	198
Особливі форми болю.....	198
Провідні шляхи ноцицептивної системи.....	200
Антиноцицептивна, або аналгезуюча система.....	200
Фізіологічні основи знеболювання.....	202
Система скелетно-м'язової чутливості.....	202
Соматосенсорна кора.....	203
Будова соматосенсорної кори.....	203
Соматичні сенсорні поля.....	203
Зорова сенсорна система.....	204
Оптичні структури ока.....	204
Акомодація.....	206
Головні структури зорової сенсорної системи.....	206
Фоторецептори й організація сітківки.....	207
Структура фоторецепторів.....	208
Механізми формування рецепторних потенціалів у фоторецепторах.....	208
Рецептивні поля.....	209
Нейромедіатори та формування зображення у сітківці.....	210
Зорові шляхи.....	210
Основні зорові функції.....	211

Центральний зір та методи його дослідження..	212	Фізіологічні механізми пам'яті та навчання	233
Периферичний зір та методи його дослідження..	212	Механізми пам'яті	234
Колірний зір та методи його дослідження	212	Фізіологія емоцій	234
Бінокулярний зір та методи його дослідження...	213	Класифікація емоцій	234
Адаптація зорової сенсорної системи	214	Природа емоцій	235
Слухова сенсорна система	215	Механізми формування емоцій та їх проявів	235
Загальна характеристика	215	Розвиток емоцій	236
Внутрішнє вухо. Слухові рецептори	216	Типи вищої нервової діяльності	237
Механізми слухової рецепції	217	Особливості психічної діяльності людини	239
Кодування звуків низької і високої частоти	218	Сигнальні системи	239
Центральні слухові шляхи	218	Центри мови	241
Механізми виявлення джерела звуку		Функціональна асиметрія (латералізація)	
завдяки бінауральному слуху	219	півкуль великого мозку	241
Методи дослідження стану слухової		Статеві особливості асиметрії мозку	242
сенсорної системи	219	Мислення і свідомість	242
Вестибулярна сенсорна система	219	Функціональна організація кори	244
Адаптація вестибулярної сенсорної системи	220	Біоелектрична активність мозку	245
Нюхова сенсорна система	221	Фізіологічні основи сну	246
Стимули для рецепторних клітин	221	Фази сну	246
Нюхові цибулини	221	Фізіологічне значення сну	247
Нюхова кора	222	Теорії походження сну	247
Смакова сенсорна система	222	Центри, що викликають сон	247
Контрольні запитання	225	Біохімія сну	247
		Походження швидкого сну	248
		Розлади сну	249
Розділ 8. Вищі інтегративні функції нервової системи		Фізична і розумова працездатність.	
Природжені і набуті форми вищої нервової		Процеси втоми та відновлення	250
діяльності	229	М'язова працездатність	250
Природжені (безумовні) рефлексі	229	Розумова працездатність	252
Набуті (умовні) рефлексі	229	Взаємозв'язок фізичної та розумової праці	252
Стадії утворення умовних рефлексів	230	Тренування	253
Класифікація умовних рефлексів	231	Вікові особливості вищої нервової діяльності	254
Механізм утворення умовних рефлексів	231	Контрольні запитання	254
Гальмування умовних рефлексів	232		
Механізми формування тимчасового зв'язку	233		

ЧАСТИНА 2. ФІЗІОЛОГІЯ ВІСЦЕРАЛЬНИХ СИСТЕМ

Розділ 9. Система крові	
Загальні характеристики системи крові	258
Функції крові	258
Склад та кількість крові	258
Плазма крові	258
Білки плазми крові та їх функції	259
Фізико-хімічні властивості крові	260
Осмотичний тиск крові	260
Осмотична резистентність	
еритроцитів (ОРЕ)	261
Онкотичний тиск крові ($P_{онк}$)	261
Відносна густина крові	261
Регуляція сталості кислотно-основної реакції крові	262
Буферні системи	262
Фізіологічні показники кислотно-основної	
рівноваги	263
Компенсаторні механізми порушень кислотно-	
основної рівноваги	264
Роль дихальної системи в регуляції кислотно-	
основної реакції організму	264
Роль нирок у регуляції кислотно-основної	
реакції організму	265
Реакції кислотно-основної рівноваги в нормі	
та при патології	265
Формені елементи	266
Еритроцити	266
Гемоглобін, його типи, властивості	266
Киснева ємність крові (КЕК) та колірний	
показник (КП)	267
Роль заліза	268
Роль вітаміну B_{12} (кобаламіну) та фолієвої	
кислоти	269
Система еритрону	269
Гемопоез у ембріона й плода	269
Регуляції еритропоезу	269
Лейкоцити та захисні функції крові	270
Лейкопенії. Лейкоцитоз	272
Захисні системи організму. Імунітет	275
Специфічний набутий імунітет	276
Регуляція імунітету	276

Групи крові. Система ABO.....	277	Коронарний кровотік під час серцевого циклу.....	329
Система резус (Rh).....	278	Регуляція коронарного кровотоку.....	329
Тромбоцити.....	279	Церебральний кровообіг.....	330
Структура та функції тромбоцитів.....	279	Регуляція церебрального кровообігу.....	331
Гемостаз	280	Легеневий кровообіг.....	331
Антикоагулянти.....	282	Регуляція легеневого кровотоку.....	332
Плазміни (фібринолізини).....	283	Кровообіг в органах системи травлення.....	332
Регуляція зсідання крові.....	284	Кровообіг у нирках.....	333
Дослідження стану гемостазу.....	285	Кровообіг у скелетних м'язах.....	333
Порушення згортання крові.....	285	Кровообіг у шкірі.....	333
Вікові аспекти системи крові	285	Кровообіг плода.....	334
Контрольні запитання.....	287	Лімфатична система, лімфа	334
Розділ 10. Система кровообігу		Вікові особливості кровообігу	335
Серце	290	Контрольні запитання.....	336
Фізіологічні властивості міокарда.....	291	Розділ 11. Система дихання	
Механізми автоматії. Фази ПД водія ритму.....	292	Зовнішнє дихання (вентиляція легень)	340
Потенціал дії типових клітин міокарда та його фази.....	293	Механізм вдиху.....	341
Провідність, послідовність та швидкість проведення збудження.....	294	Механізм видиху.....	341
Динаміка збудження серця. ЕКГ.....	295	Зміни об'єму легень при диханні.....	342
Відведення ЕКГ.....	296	Показники зовнішнього дихання (вентиляції).....	344
Структура ЕКГ.....	297	Легеневі об'єми і ємності.....	344
Скоротливість міокарда.....	300	Методи дослідження зовнішнього дихання.....	345
Насосна функція серця.....	301	Вентиляція альвеол.....	346
Серцевий цикл.....	301	Парціальний тиск дихальних газів.....	347
Систола передсердь.....	301	Дифузія газів	348
Систола шлуночків.....	302	Транспортування газів кров'ю	349
Діастола шлуночків.....	303	Обмін газів між кров'ю системних капілярів і тканинами	351
Серцевий викид крові та фактори, що впливають на його величину.....	304	Регуляція дихання	351
Методи визначення ХОК.....	304	Будова дихального центру.....	351
Механічна робота і тони серця.....	305	Рефлекторна регуляція дихання.....	352
Графічний аналіз насосної функції шлуночка.....	306	Роль рецепторів у регуляції дихання.....	352
Регуляція діяльності серця.....	307	Дихання при фізичному навантаженні.....	354
Внутрішньосерцева нервова регуляція.....	308	Дихання при підйомі і перебуванні на висоті.....	354
Гуморальна внутрішньосерцева система.....	308	Декомпресійна (кесонна) хвороба.....	355
Центральні нервові механізми.....	309	Регуляція першого вдиху народженої дитини.....	355
Взаємодія інтра- й екстракардіальної нервових систем.....	311	Регуляція опору повітроносних шляхів (ПШ).....	355
Рефлекторна та гуморальна регуляція діяльності серця.....	311	Вікові аспекти дихання	356
Роль судин у кровообігу	312	Контрольні запитання.....	357
Основні закономірності руху крові.....	312	Розділ 12. Енергетичний обмін і терморегуляція	
Вплив гравітації на кровообіг.....	315	Джерела енергії та її витрати	360
Тонус судин.....	317	Методи вимірювання енергетичних витрат організму.....	360
Рух крові в судинах.....	317	Основний обмін.....	362
Артеріальний тиск у системних судинах.....	317	Енергетичний обмін за різних умов.....	363
Вимірювання артеріального тиску.....	318	Вікові аспекти енергетичного обміну.....	364
Регуляція системного кровообігу	319	Терморегуляція	364
Центральні механізми.....	319	Механізми підтримання температури тіла.....	366
Центральна регуляція кровообігу.....	320	Регуляція температури тіла.....	367
Рефлекси з каротидних синусів.....	322	Вікові аспекти терморегуляції	371
Рефлекси з дуги аорти.....	323	Контрольні запитання.....	372
Роль супрабульбарних структур і спинного мозку в регуляції кровообігу.....	324	Розділ 13. Система травлення	
Місцеві механізми регуляції кровообігу.....	325	Травлення в ротовій порожнині	376
Регіональний кровообіг	328	Роль смакової сенсорної системи.....	376
Кровообіг у коронарних судинах.....	328	Топографія смакових полів язика.....	377
		Секреторна функція слинних залоз.....	378
		Механічна обробка їжі.....	379

Ковтання.....	381
Травлення в шлунку.....	382
Секреторна функція шлункових залоз	382
Механізми секреції хлористоводневої кислоти (HCl) паріетальними клітинами	383
Роль та регуляція секреції HCl паріетальними клітинами.....	384
Регуляція секреції ферментів і слизу.....	385
Фази шлункової секреції.....	385
Моторна функція шлунка.....	387
Травлення у дванадцятипалій кишці.....	387
Роль підшлункової залози у процесах травлення....	388
Секреція підшлункового соку.....	388
Склад панкреатичного соку	388
Етапи утворення бікарбонатів	389
Фази підшлункової секреції.....	389
Регуляція підшлункової секреції	389
Роль печінки у процесах травлення.....	390
Травлення в кишках.....	391
Моторика тонкої кишки	392
Регуляція моторики	392
Травлення в тонкій кишці	392
Процеси всмоктування у тонкій кишці.....	394
Особливості всмоктування різних речовин	394
Секреція води і електролітів у тонкій кишці.....	396
Товста кишка.....	396
Моторика товстої кишки	396
Процеси всмоктування і секреції в товстій кишці	397
Акт дефекації	397
Система живлення	398
Голод і насичення.....	399
Роль гіпоталамуса	399
Центри гіпоталамуса та їх роль у регуляції процесів живлення	399
Вікові особливості функції системи травлення.....	400
Контрольні запитання.....	402

Розділ 14. Система виділення	
Структурно-функціональна характеристика видільної системи	406
Роль нирок у процесах утворення сечі	406
Клубочкова фільтрація.....	407
Визначення клубочкової фільтрації	409
Канальцева реабсорбція	409
Визначення канальцевої реабсорбції.....	411
Канальцева секреція	411
Дослідження канальцевої секреції	411
Осмотичне концентрування та розведення сечі.....	412
Визначення ниркового кровообігу і плазмообігу	415
Роль нирок у підтриманні гомеостазу	415
Участь нирок у регуляції сталості осмотичного тиску крові (ізоосмії)	416
Участь нирок у підтримці сталості концентрації іонів (ізоіонія)	416
Участь нирок у регуляції сталості кислотно- основної реакції (КОР) артеріальної крові.....	419
Роль нирок у регуляції водного балансу	419
Фізіологічні основи дії діуретиків.....	420
Сечовидільна система	421
Вікові особливості сечовидільної системи.....	421
Контрольні запитання.....	422

Додатки

Основні фізіологічні показники	424
Органи і клітини з ендокринною активністю.....	432
Список літератури	434
Предметний покажчик.....	439
Іменний покажчик	445